

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

Eesti Advokatuur
Rävala pst 3, 10143 Tallinn
advokatuur@advokatuur.ee

04.04.2017

ARVAMUS

kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse osas

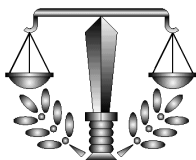
Eesti Advokatuuri põhiõiguste komisjon arutas 09.02.2017 kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsust 27.03.2017 istungil koosseisus Aivar Pilv, Vahur Kivistik, Heidi Rajamäe-Parik, Rait Kaarma, Urmas Kukk, Allar Jõks ja Sille Allikmets.

Eesti Advokatuur on ka varasemalt (oktoobris 2016. a) väljendanud oma seisukohta, mille kohaselt vajavad kriminaalmenetluse seadustik ning sellega seonduvad seadused läbivaatamist ja kooskõlastamist nii PS, EIÕK kui EIK lahenditega. Samuti peab advokatuur jätkuvalt oluliseks, et sedavõrd olulise õigusakti nagu kriminaalmenetluse seadustik kaasajastamine ja kooskõlla viimine PS, EIÕK ja EIK lahenditega toimuks komplekselt, mitte üksikute sätete muutmise kaudu. Antud juhul on eelnõu VTK suunatud eelkõige kohtueelsele menetlusele ja selleski osas eelkõige menetluse nn tehnilisele korraldusele, mitte sisulistele menetlusõiguslikele küsimustele. Advokatuur märgib, et olukorras, kus töörühma poolt on võetud ülesandeks välja töötada menetlusseaduse revisjoni pakett, ei ole paraku üldse pööratud tähelepanu isiku kaitseõiguse kaasajastamisele. Seetõttu on ka eksitav rääkida KrMS-i muutmise eelnõust kui seaduse ulatuslikust revisjonist.

Eesti Advokatuur ei esita alljärgnevalt eelnõu konkreetsete muudatuste projekti, vaid juhib tähelepanu olulistele küsimustele kaitseõiguse raames (nii kohtueelses kui ka kohtumenetluses), mis vajavad revisjoni käigus tähelepanu ja lahendamist.

Seejuures selgitame, et toetame 09.02.2017 esitatud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsust selles toodud osas, kuid peame oluliseks, et kriminaalmenetlusõiguse revisjonis käsitletakse ka küsimusi, mis puudutavad kriminaalmenetluse seadustiku muutmist kaitseõiguse tagamise seisukohalt.

Kriminaalmenetluse revisjonis puuduvad igasugused viited Euroopa Parlamendi ja Nõukogu Direktiivile (EL) 2016/ 343, millega *tugevdatakse süüütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul*. Eesti on kohustatud direktiivi jõustama alates aprillist 2018. a. Advokatuur märgib, et direktiivi eesmärk on tugevdada õigust õiglasele kohtulikule arutamisele kriminaalmenetluses (direktiivi p 9). Võttes arvesse, et kuigi nii vaadeldav direktiiv kui ka EIÕK ja EIK praktika laiemalt räägivad tihti miinimumnõuetest, on advokatuur seisukohal, et Eesti peaks ausa

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

menetluse tagamiseks vastu võtma miinimumnõudeid ületavad standardid, et olla ausa ja õiglase menetluse tagamisel Euroopas pigem teenäitajaks kui kaasalohisejaks. Advokatuur avaldab siinkohal ka muret, et tulenevalt nii seadusandlusest kui selle kohaldamise kohtupraktikast on isikute menetluslikud garantiid ausale ja õiglasele menetlusele võistlevas menetluses tegelikkuses nõrgenenud ja seda kuni määrani, mille puhul teatud juhtudel saab rääkida pelgalt illusoorsetest ja deklaratiivsetest normidest.

Arvestades eeltoodut peab advokatuur oluliseks kriminaalmenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsuse alusel rõhutada järgmisi olulisi küsimusi.

1. Süütuse presumptsioon

Eelviidatud direktiivi p 23 kohaselt *ei ole süüstavate ja süüist vabastavate tõendite otsimine mitte ainult süüdistaja, vaid ka kohtunike ja pädevate kohtute ülesanne.*

- 1.1. Eeltoodu tähendab, et KrMS-is tuleb sõnaselgelt seadustada prokuröri ja kohtute kohustus püüda nii eeluurimisel kui kohtulikus menetluses välja selgitada ka isikut õigustavad tõendid, sh süüist vabastavad tõendid. Käesoleval ajal kehtiv KrMS § 211 lg 2 ei ole advokatuuri arvates selleks piisav, sest sätestab ainult kohustuse (sedagi deklaratiivselt) selgitada eeluurimisel välja isikut õigustavad tõendid.

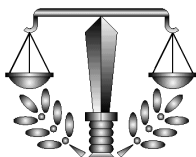
Kohtumenetluses KrMS § 285 lg 2 (kohtuistung rakendamine) sõnastusest lähtudes ei ole prokuröri enam kohustust välja selgitada isikut õigustavaid tõendeid, prokurör täidab ainult süüdistuse funktsiooni. Viidatud sätte kohaselt *prokurör annab ülevaate süüdistusest ja süüdistust kinnitavatest tõenditest, mille uurimist ta kohtulikul uurimisel taotleb.* Hetkel kehtivast regulatsioonist järeldub, et prokurör ei pea esitama kohtule isikut kaitsvaid (õigustavaid) tõendeid, mis olemuslikult välistab prokuröri kohustuse olla objektiivne.

- 1.2. Kohtute ja prokuröri objektiivsuse nõudega, aga ka kohtuasja õiglase õigusemõistmise põhimõttega laiemalt haakub vajadus piiritleda tõendid, mis ei tohiks olla ainsaks või peamiseks tõendiks, mille pinnalt langetatakse süüdimõistetv kohtuotsus. Sellisteks isikulisteks tõenditeks, mis iseseisvalt ei vasta neutraalse tõendi standardile, on asjast huvitatud isikute ütlused, sh tunnistajate ütlused, kes on läinud politseiga koostööle eesmärgiga saavutada endale soodne menetlusotsus, nt kergem karistus või kriminaalasja lõpetamine.

Kokkuvõtlikult vajab nii prokuröri kui kohtu staatus kõigi (nii süüstavate kui ka isikut õigustavate) asjaolude igakülgseks väljaselgitamiseks põhjalikku diskussiooni ja seejärel selget reguleerimist KrMS sätete muutmise ja täiendamise kaudu.

- 1.3. Direktiivi p 28 sätestab, et kui *kahtlustatav või süüdistatav kasutab õigust vaikida või õigust ennast mitte süüstada, ei tohiks seda kasutada tema vastu ning seda ei tohiks käsitada tõendina, et isik on asjaomase kuriteo toime pannud.*

Advokatuur on seisukohal, et tsiteeritud põhimõte väärrib kodifitseerimist

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

menetlusseadustikus. Vastasel juhul kujuneb see formaalseks menetlusõiguseks, mis tegelikult kujunenud menetluspraktikas sellisel kujul käsitlemist ja tõlgendamist ei leia. Advokatuur on valmis osalema sellekohases diskussioonis ja esitama oma ettepanekud konkreetsete muudatusettepanekute sõnastamiseks.

2. Võrdsete relvade põhimõte

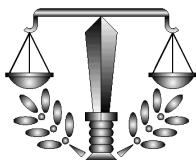
2.1. Advokatuur rõhutab, et menetluses võrdsete relvade põhimõtte elluviimiseks eksisteerib vajadus täiendada praegust regulatsiooni oluliselt osades, mis puudutavad tõenditele ligipääsu, tõendite kajastamist süüdistus- ja kaitseaktides ning tõendite uurimist.

Võrdsete relvade põhimõtet on korduvalt rõhutatud EIK praktikas: *Barberà, Messegué And Jabardo vs. Spain* (06.12.1988), *Case Of Coëme And Others vs. Belgium* (22.06.2000), *Delta vs. France* (19.12.1990), *Lüdi vs. Switzerland* (15.06.1996), *Fretté vs. France*, *Luca vs. Italy* (27.02.2001), *P. S. vs. Germany* (20.12.2001), *S. N. vs. Sweden* (02.07.2002), *Natunen vs. Finland* (31.03.2009), *Dombo Beheer B.V. vs. The Netherlands* (26.10.1992), *Altlan vs. The United Kingdom* (36533/97), *Sadak vs. Turkey*, *Lobo Machado vs. Portugal*, *Mattocia vs. Italy*, *Kamanisinski vs. Austria*, *Fitt vs. the United Kingdom [GC] no 29777/96*, *Barberà, Messegué and Jabardo vs. Spain*, *Georgios Papageorgiou vs. Greece jne.*

Advokatuuri arvates on võrdsete relvade põhimõtte tõhusamaks rakendamiseks hädavajalik tagada kaitsjale ja süüdistatavale esmalt võimalus mõista, mida mingi süüdistusaktis loetletud tõendiga soovitakse tõendada. Menetluspraktikas on kujunenud tavaks, eriti keerukates ja mahukates majanduskuritegudes, et süüdistaja poolt esitatakse kohtule suures mahus dokumente (tõendeid), millistest hiljem prokuröri poolt menetluses (ja ka kohtuvaidlustes) kasutatakse vaid väikest osa. Sageli jääb paljude tõendite puhul kaitsjatele nii süüdistusaktist kui ka hiljem kohtumenetluses täiesti ebaselgeks, kas üldse ja kui, siis mida konkreetse tõendiga tegelikult soovitakse tõendada. Tõendite loetelus märgitud selgitus on sageli vaid formaalne ja esitatud vormitäiteks.

Võrdsete relvade põhimõte vajab seadusesse kirjutamist nii kohtueelse- kui kohtuliku menetluse võtmes. Praktikas on korduvalt tõusetunud probleem võrdsete relvade puudumisest isiku vahistamismenetluses, kus kaitsjal puudub ligipääs väidetavale kahtlustust (isiku süüd) kinnitavale tõendile. See välistab võimaluse isiku kaitseõiguse teostamiseks, vastuargumentide ja tõendite esitamiseks, sisuliseks väitluseks süüdistajaga. Need põhimõtted vajaksid reguleerimist seaduse tasandil, sealhulgas ja eriti jälitustegevusega kogutud tõendite osas, mis on sageli süüdistaja väitel määrava tähendusega kohtu hinnangu kujundamiseks. Käesoleval ajal puudub kaitsel igasugune võimalus süüdistaja väidete kontrollimiseks ja tõenditele omapoolse hinnangu andmiseks ning kohtule esitamiseks. Võistlev menetlus on selles menetlusstaadiumis pigem näiline kui realselt toimiv.

Võrdsete relvade põhimõtte realiseerimiseks tuleb tagada kaitsjale vajalik ligipääs

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

tõenditele, sh jälitustegevusega kogutud tõenditele, erinevates menetlusstaadiumites alates kahtlustavana kinnipidamisest. Alates kohtueelse menetluse lõpuleviimisest peab kaitsesele olema võimaldatud ligipääs ilma eranditeta kõikidele menetlustoiminguid käsitlevatele dokumentidele. Ainult see võimaldab tagada igakülgse ja objektiivse kontrolli eelneva menetluse õiguspärasuse üle ja esitada kohtule kontrollimiseks mõlema poole argumente.

3. Läbiotsimine

Advokatuuri arvates vajab läbiotsimise regulatsioon ülevaatamist ja täiendamist. Läbiotsimine on isiku õigusi intensiivselt riivav menetlustoiming. Seetõttu peab selline vajadus olema selgelt põhjendatud ning põhjendused kontrollitavad. Advokatuuri hinnangul ei ole seadusandlus eelneva tagamiseks hetkel piisav.

- 3.1. Sarnaselt jälitustoiminguga peaks läbiotsimine olema lubatud vaid juhul, kui tõendite kogumine muul vähemkoormaval viisil ei ole võimalik. Kontrollitavuse tagamiseks peaksid need põhjendused kajastuma läbiotsimismääruses. Juhul, kui läbiotsimine on läbi viidud edasilükkamatul ajendil, peaksid sellised põhjendused kajastuma läbiotsimismääruses.

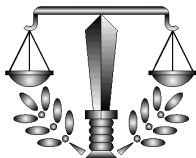
KrMS regulatsiooni tuleks advokatuuri arvates täiendada sättega, mille kohaselt juhul, kui läbiotsimine (sh edasilükkamatul ajendil) ei olnud lubatud või põhjendatud, ei ole ka läbiotsimisel saadud teave kriminaalasjas lubatud tõendina kasutatav ja kuulub tagastamisele. Advokatuur leiab, et eelnev on vajalik läbiotsimise seaduspärasuse tagamiseks.

- 3.2. KrMS hetkel kehtiv regulatsioon võimaldab advokaadibüroo läbiotsimisel võtta kaasa kliendi poolt õigusabi osutamise raames saadud andmekandjad. See ohustab oluliselt reaalse kaitseõiguse tagamist ning pärsib kahtlustatava/süüdistatava huvi/julgust anda kaitsjale üle asjakohase õigusabi osutamiseks vajaminev teave/andmekandja. EIK on lahendis Foxley vs The United Kingdom 33274/96 rõhutanud, et igasugune kommunikatsioon kliendi ja advokaadi vahel on konfidentsiaalne ja privilegeritud. Advokatuuri hinnangul vajab KrMS täiendamist sättega, mille kohaselt advokaadibüroo läbiotsimine ei ole lubatud kliendi poolt advokaadile õigusabi osutamise raames usaldatud informatsiooni kogumiseks.

- 3.3. KrMS ei reguleeri asjakohaselt läbiotsimise vaidlustamist. See on vastuolus EIK lahendiga Veeber vs Estonia. Samuti peab advokatuuri hinnangul riik tagama, et läbiotsimisele allutatud isik oleks teadlik toimingu vaidlustamise võimalusest. Advokatuur teeb ettepaneku KrMS-i vastavalt täiendada.

4. Vahistamine

Advokatuuri arvamusel vajab vahistamise regulatsioon täiendavat analüüsi. Vahistamine on äärmuslik põhiõiguste riive vorm. Seetõttu saab vahistamine olla põhjendatud vaid äärmuslikel juhtudel. Sellele vaatamata on vahistatud isikute

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

osakaal Eesti kriminaalmenetluses kõrge. Praktikas esineb olukordi, kus isiku vahi all viibimise kestus ületab tõenäolise vangistuse pikkuse isiku süüdimõistmisel. See loob ohu, kus vahistatu valib menetluses kokkuleppe-menetluse mitte süüdistuse ja määratava karistusega nõustumise tõttu, vaid soovist vanglast/vahi alt vabaneda. Selline menetlus- ja karistuspraktika ei ole kooskõlas PS ja EIÕK põhimõtete ega EIK lahendites rõhutatud isiku menetlus-õigustega.

Advokatuur teeb ettepaneku üle vaadata seaduse sätted seoses prokuratuuri kohustusega veenda kohut kogutud tõendite pinnalt, et vahistamine/vahistamise pikendamine on põhjendatud ja vajalik. Samuti tuleb senisest selgemalt tagada kaitsjale reaalsed võimalused vahistamise aluseks olevate tõenditega tutvumiseks, nendele vastuväidete ning omapoolsete tõendite esitamiseks.

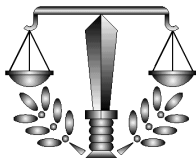
5. Jälitustegevus

Advokatuuri arvamusel vajab jälitustegevuse regulatsioon kujunenud menetluspraktika alusel senisest selgemat ja täpsemat regulatsiooni. Seadusandja peaks õigusselguse ning põhiõiguste parima kaitse huvides konkretiseerima jälitustoiminguga saadud tõendi lubatavuse standardit. Selle otsustada jätmine ainult uurimisorganite, menetlejate ja ka kohtute pädevusse pole põhjendatud. Selliste standardite üldpõhimõtted peaksid tulenema seadusest, mitte õiguskaitseorganite poolt kujundatavast praktikast. Samuti tuleks põhiõiguste kaitse huvides tagada jälituslubade selgem ja mõistetavam kontrollitavus.

Kohtupraktikas on korduvalt, sh kõige selgemalt ja põhjalikumalt nn maadevahetuse asja otsuses (30.06.2014 Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus kohtuasjas 3-1-1-14-14) tõusetunud küsimus jälitustegevusega saadud tõendi lubatavusest juhul, kui tõendi/teabe kogumisel on rikutud põhiseaduslikke garantiisid (vt Erik Kergandbergi eriarvamuse p 5).

Advokatuur nõustub E. Kergandbergi arvamusega, et nn maadevahetuse asja kohtuotsuses on kõrvale kaldutud senisest kohtupraktikast tõendi lubatavuse kohta juhul, kui selle kogumisel on rikutud põhiõigusi. Samas pretsedendis on värvikalt tõusetunud küsimus ka nõ jälituslubadest ehk kohtu või prokuratuuri määrustest, mis ei ole hilisema kohtumenetluse raames, samuti kaitse positsioonilt üldiselt sisuliselt kontrollitavad.

Kaitseõiguse tagamise huvides on vajalik sätestada seaduses täiendavad nõuded jälitustegevust võimaldavatele määrustele, mis põhiõiguste riivet tasakaalustaksid ning nende hilisemat kontrolli võimaldaksid. Eeltoodu tõttu on kohane kriminaalmenetlusõiguse revisjoni raames seadust jälitustegevusse puutuvas osas täpsustada. Muuhulgas võiks KrMS-i täiendada näitliku loeteluga, milliste konkreetsete juhtumite korral ei ole jälitusteabega saadud teave kriminaalmenetluses tõendina kasutatav. Vastavasse loetelusse peaks kuuluma igasugune advokaadi ja kliendi vaheline suhtlus, mis on isiku kaitseõiguse seisukohalt justkui üldtunnustatud põhimõte, aga mida praktikas esinevate näidete alusel eiratakse. Jälitustegevust

EESTI ADVOKATUUR

PÕHIÕIGUSTE KOMISJON

võimaldavatele kohtu või prokuratuuri määrustele tuleks kehtestada täpsemad nõuded, mis tagaksid menetluses ka nende sisulise (mitte pelgalt formaalse ja näiliku) kontrollitavuse.

6. Mõistlik menetlusaeg

Kohtueelse menetluse mõistliku aja hindamine on KrMS § 205² regulatsiooni näol jäetud täielikult prokuratuuri pädevusse. Menetluse mõistlikku aega hinnatakse praktikas kohtute ja prokuratuuri poolt väga erinevalt ning standard näeb ette diskretsiooni teostamisel vaid relatiivsete mõistete nagu teo raskus, asja keerukus ja maht ning menetluse senine käik, arvestamist. Kohtupraktikas kulub ebamõistlikult palju aega ja ressursi vaidlustele mõistliku menetlusaja nõuete ja kriteeriumide piiritlemisel. Samas on kohtupraktika erinevatel maa- ja ringkonnakohtu tasanditel väga erinev ja sarnastes olukordades sageli vastuoluline. Kohtulahendites puudub selgus ühetaoliste põhimõtete ja praktika kujundamiseks, mis viitab vajadusele teatud põhimõtete reguleerimiseks seaduse tasandil.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Aivar Pilv
Vandeadvokaat
Põhiõiguste komisjoni esimees